



خاندان‌های معروف دانشور سادات شیعه ایران

رسول سعیدی زاده^۱

دریافت: ۱۳۹۲/۵/۱۲ - پذیرش: ۱۳۹۲/۸/۶

چکیده

در کشور ایران از قدیم خاندان‌های سادات وجود داشته‌اند. گروهی از میان آنها به مقامات علمی رسیدند، به گونه‌ای که در زمان خود شهرت بسزایی یافته، آوازه آنها در اقصی نقاط کشور و حتی جهان پیچید.

درباره خاندان‌های سادات اگر چه به صورت پراکنده و در لابه‌لای کتاب‌ها مطالبی آمده است، ولی به صورت مدوّن در جایی دیده نشد. در این پژوهش ضمن بیان شش شاخه اصلی سادات موجود در ایران، از ۴۹ خاندان معروف دانشور سادات شیعه ایران یاد شده است.

کلیدواژه‌ها: تاریخ تشیع ایران، خاندان سادات دانشور، یادکرد سادات معروف ایران.

مقدمه

در کشور پهناور ایران شش گروه عمده از سادات وجود دارند. آنها عبارت‌اند از:
۱ - هاشمی، از نسل عقیل و جعفر از فرزندان ابوطالب علیه السلام؛ خاندان‌های^۱ دانشور

۱. کارشناس ارشد الهیات، بنیاد پژوهش‌های اسلامی - گروه تراجم و انساب، آدرس پست الکترونیکی:

.qubbat@yahoo.com

شیعی جعفری وزینبی از این گروه هستند.

۲ - محمدی یا محمدیان، که از نسل محمد اکبر معروف به حنفیه (۱۵ یا ۱۸ - ۸۴ق) بوده و خود شاخه‌ای از سادات علوی محسوب می‌شوند. خاندان دانشور شیعی عقیلی اصفهانی جزء این دسته است.

۳ - حسنی، از نسل فرزندان امام حسن مجتبی علیه السلام (۳ - ۹۵ ق)؛ خاندان‌های دانشور شیعی بحرالعلوم، بروجردی، قاضی، گلستانه و مدرّس از این گروه می‌باشند.

۴ - حسینی، از نسل فرزندان امام علی السجاد علیه السلام (۳۸ - ۹۵ ق)؛ خاندان‌های دانشور شیعی اشکوری، امامی اصفهانی، خاتون آبادی، خامنه‌ای، خسرو شاهی، دستغیب شیرازی، دشتکی، زنجان، سدهی میردامادی، شبیری زنجان، شهرستانی، شهیدی، طالقانی، قائم مقامی، قزوینی، کاشانی، مرعشی، میرزای شیرازی، میلانی و هدایتی از این گروه هستند.

۵ - موسوی، از نسل فرزندان امام موسی کاظم علیه السلام (۱۲۸ - ۱۸۳ ق)؛ خاندان‌های دانشور شیعی آیت اللهی شیرازی، آیت اللهی یزد، اصفهانی، بجنوردی، بهبهانی، جزایری، خمینی، خوانساری، رودباری، زنجان، شهرستانی، شیرازی، صدر، کشفی، گلپایگانی، مشعشی، موسوی رشتی و میرلوحی از این دسته‌اند.

۶ - رضوی یا رضویان، از نسل محمد الاعرج بن احمد بن موسی مبرقع (۲۱۸ - ۲۹۶ق) فرزند امام محمد تقی ملقب به جواد الائمه علیه السلام (۱۹۵ - ۲۲۰ ق)؛ خاندان‌های دانشور شیعی قصیر، مدرّس رضوی و ناظری جزء این قسم هستند.

خاندان‌های معروف دانشور سادات هاشمی

خاندان‌های معروف دانشور سادات هاشمی، برحسب یافته‌ها، دو خاندان جعفری و زینبی است که در ادامه به آن دو پرداخته، تعدادی از مشاهیر آنان ذکر می‌شود:

۱- **خاندان جعفری:** خاندان جعفری قزوین از هاشمیان بوده، به سبب انتساب به

→ نقل از صفحه قبل

۱. خاندان: در اصطلاح به چند خانواده وابسته به هم گویند که در تمام آنها وابستگی از طریق پدر است. مترادف خاندان در زبان عربی، آل می‌باشد.

جعفر طیار فرزند ابی طالب علیه السلام، به جعفری ملقب شدند. اولین شخصیت علمی این خاندان، سید ابوطالب حمزه جعفری طوسی (م ۴۴۷ ق) است. اگرچه حمزه در نوقان مشهد فوت کرد، ولی فرزندان و نوادگانش در قزوین به سر می بردند. سید ابوالقاسم عبدالعظیم جعفری (متوفی قرن پنجم هجری قمری) از مشاهیر دانشور دیگر این خاندان است (ابن بابویه، ۱۴۰۴ ق، ص ۳-۶، ۶۲-۱۱۵؛ حر عاملی، ۱۳۶۲ ش، ۲/۱۵۳).

۲- **خاندان زینبی:** خاندان زینبی قزوین از هاشمیان و از نوادگان عبد الله بن جعفر طیار می باشند. آنان شاخه ای از خاندان جعفری هستند که به سبب اینکه از طرف مادر به حضرت زینب کبری علیها السلام می رسند، زینبی نامیده می شوند. خاندان زینبی همگی از نسل ابوالقاسم احمد (م ۴۸۳ ق) است. سید مجدالسادة عبدالله زینبی (زنده در قرن پنجم و ششم هجری قمری) فرزند ابوالقاسم احمد و فرزندش به نام سید تاج الدین علی زینبی (زنده در قرن پنجم و ششم هجری قمری) از مشاهیر دانشور این خاندان است (ابن بابویه، ۱۴۰۴ ق، ص ۶۲، ۶-۱۱۴؛ حر عاملی، ۱۳۶۲ ش، ۲/۱۵۹).

خاندان معروف دانشور سادات علوی (محمدی)

مشاهیر معروف دانشور خاندان محمدی در کشور ایران، بر حسب یافته ها، تنها خاندان عقیلی است که در ذیل آورده می شود:

خاندان عقیلی: خاندان سادات عقیلی از نسل محمد حنفیه فرزند امیرمؤمنان علی علیه السلام است. جد اعلای این خاندان به نام عقیل (زنده در نیمه قرن چهارم) به اصفهان رفت و نقابت آنجا را به دست گرفت. نوادگان این خاندان تا به امروز به نام جد اعلای خودشان عقیلی خوانده می شوند. سید ابوالعباس عقیل (زنده در قرن چهارم هجری قمری) و میرزا موسی خان ناظم الاطباء (م ۱۳۰۴ ق) از مشاهیر دانشور این خاندان می باشند (ابن بابویه، ۱۴۰۴ ق، ص ۱۱۲؛ بامداد، ۱۳۷۸ ش، ۶/۹-۲۶۸).

خاندان های معروف دانشور سادات حسنی

خاندان های معروف دانشور سادات حسنی در کشور ایران، بر حسب یافته ها پنج خاندان است. آنها عبارت اند از:

۱- **خاندان بحر العلوم:** خاندان بحر العلوم شاخه‌ای از طباطبایی‌ها بوده، سرسلسله آنها به سید محمد مهدی طباطبایی بروجردی معروف به بحر العلوم (م ۱۲۱۲ ق) می‌رسد. این خاندان ابتدا در بروجرد و سپس در اواخر قرن یازده هجری به عراق رفتند و در کربلا و نجف ساکن شدند. در دو قرن گذشته دانشمندان بسیاری از این خاندان برخاسته‌اند و برخی از آنها به مقامات سیاسی و اجتماعی نیز دست یافته‌اند (حداد عادل، ۱۳۷۵ ش، ۲/۲۲۹؛ اعلی، ۱۳۸۱ ش، ۱۸۶، ۲۲۵). از مشاهیر دانشور این خاندان می‌توان به علامه محمد مهدی بحر العلوم (۱۱۵۱ - ۱۲۱۲ ق) و فرزندش سید محمد رضا بحر العلوم (۱۱۸۹ - ۱۲۰۳ ق) و همچنین سید محمد صادق طباطبائی بحر العلوم (حدود ۱۲۹۸ - بعد ۱۳۶۸ ق) اشاره کرد.

۲- **خاندان بروجردی:** خاندان بروجردی شاخه‌ای از سادات طباطبایی است. سید محمود بروجردی نوه برادر علامه محمد مهدی بحر العلوم (م ۱۲۱۲ ق) می‌باشد. شخصیت‌های سرشناس این خاندان پیوسته در بروجرد بوده‌اند؛ از این رو به بروجردی معروف شدند. میرزا محمود بروجردی (۱۲۲۱ - ۱۳۰۰ ق)، سید علی بروجردی (م ۱۳۰۶ ق) و فرزندش حاج آقا حسین بروجردی (۱۲۹۲ - ۱۳۸۰ ق) از بزرگان دانشور این خاندان هستند (صدر حاج سید جوادی، ۱۳۷۵ ش، ۱/۱۵۱، ۲/۲۰۲؛ امین، ۱۴۰۳ ق، ۱۰/۱۰۸؛ مولانا بروجردی، ۱۳۵۳ ش، ص ۵۵).

۳- **خاندان قاضی:** خاندان قاضی از سادات حسنی تبریز و شاخه‌ای از طباطبایی‌هاست. اصل آنان از اصفهان می‌باشد. میرزا محمد قاضی فرزند میرزا محمد علی، اولین شخصیت از این خاندان است که به قاضی معروف شد. پسر میرزا محمد قاضی، به نام میرزا محمد تقی قاضی جد سرسلسله قاضی‌ها شمرده می‌شود (ترابی طباطبایی، ۱۳۷۶ ش، ص ۴-۳، ۸۴). میرزا محمد تقی قاضی (م ۱۲۲۰ ق)، میرزا باقر قاضی طباطبایی (۱۲۸۵ - ۱۳۶۶ ق) و فرزندش میرزا محمد علی قاضی طباطبایی (۱۳۳۱ - ۱۳۹۹ ق) و نیز علامه معاصر محمد حسین طباطبایی (۱۳۲۱ - ۱۴۰۱ ق) فرزند سید محمّد، از مشاهیر دانشور این خاندان می‌باشند.

۴- **خاندان گلستانه:** خاندان گلستانه از جمله خاندان‌های علمی سادات حسنی اصفهان است که از نسل زید بن مجتبی علیه السلام می‌باشند. حسن اطروش از اجداد این

خاندان در جرجان (گنبد کاووس فعلی) می زیست. اولین شخصیت معروف علمی خاندان گلستانه، سید مجدالدین عباد حسنی (متوفی بعد ۷۹۰ ق) است که در اواخر قرن هشتم هجری زندگی می کرد. از دیگر شخصیت های معروف آن می توان علاءالدین محمد (م ۱۱۱۰ ق) و سید علی اکبر گلستانه (۱۲۷۴-۱۳۱۹ ق) خطاط معروف، نام برد. سید علی اکبر ملقب به احتشام السادات از جمله نوادگان علاءالدین محمد گلستانه است (ابن عنبه، ۱۴۲۵ق، ص ۹۳؛ اعلامی، ۱۳۸۱ش، ص ۱۵۲؛ مدرّس تبریزی، ۱۳۷۴ش، ۵/۴-۱۶۳؛ خاتون آبادی، ۸۵/۱، ۸۹؛ کیایی گیلانی، ۱۴۰۹ق، ص ۳۹).

۵- **خاندان مدرّس:** این خاندان شاخه ای از سادات طباطبایی بوده، اجداد آنان در اوایل دوره صفویه از زواره اصفهان به اردکان یزد مهاجرت کردند. خاندان مدرّس یزدی همگی از نسل سید صدرالدین محمد معروف به مدرّس (م ۱۱۵۴ ق) فرزند سید نصیرالدین محمد اردکانی زواری هستند. اسم سلسله این خاندان مدرّسیه است. میرمحمد صالح مدرّس طباطبایی (زنده در ۱۰۷۲ ق)، علامه سید صدرالدین محمد مدرّس طباطبایی (م ۱۱۵۴ ق)، و حضرات آیات سیدعلی نقی مدرّس طباطبایی (۱۲۶۰-۱۳۳۰ ق)، سید مرتضی مدرّس یزدی (۱۲۷۳-۱۳۳۳ ق)، سید یحیی مدرّس (۱۳۲۱-۱۳۸۳ ق) و میرزا احمد مدرّس (۱۲۹۵-۱۳۸۸ ق) از مشاهیر دانشور این خاندان هستند (امین، ۱۴۰۳ق، ۷/۳۸۵؛ آقا بزرگ تهرانی، *نقباء البشر*، ۱۴۰۴ق، ۲/۶۷).

خاندان های معروف دانشور سادات حسینی

خاندان های معروف دانشور سادات حسینی ایران، بر حسب تحقیق، بیست خاندان می باشند که در اینجا به ترتیب الفبایی ذکر شده، سپس چند تن از مشاهیر آنان برای نمونه آورده می شود:

۱- **خاندان اشکوری:** خاندان اشکوری از سادات حسینی و از نوادگان میرقوام الدین مرعشی معروف به میربزرگ (م ۷۸۱ ق) هستند. جد اعلای این خاندان به نام سید حسین حسینی رودباری در قرن دهم هجری قمری از مازندران به رودبار قزوین (الموت) و

از آنجا به منطقه رانکوه لنگرود و سرانجام به ناحیه اشکور رودسر مهاجرت کرد^۱. (صدرحاج سید جوادی، ۱۳۷۵ش، ۲/۲۰۲) اولین شخصیت علمی این خاندان قطب‌الدین محمد اشکوری (متوفی بعد ۱۰۷۵ق) فرزند ملا علی لاهیجی است. در قرن سیزده و چهارده هجری بزرگان فراوانی از این خاندان برخاسته‌اند. سید ابوالقاسم اشکوری حسینی (م ۱۳۲۵ق)، سید اسدالله اشکوری رود بیجاری (۱۲۷۶-۱۳۳۳ق) و برادرش سید حسین اشکوری (م ۱۳۴۹ق) و نیز فرزندش به نام سید هادی اشکوری (۱۳۲۵-۱۳۶۷ق) از بزرگان دانشور دیگر این خاندان هستند.

۲- **خاندان امامی اصفهانی:** خاندان امامی از سادات حسینی اصفهان و از نسل امامزاده ابوالحسن علی از نوادگان علی عریضی، فرزند امام جعفر صادق علیه السلام (صدرحاج سید جوادی، ۱۳۷۵ش، ۲/۴۹۱) مدفون در جُمبلان اصفهان می‌باشند. از آنجا که مزار جدشان، امامزاده علی در محله درب امام اصفهان واقع است به خاندان سادات امامی معروف شدند. شکوفایی خاندان امامی هم زمان با به قدرت رسیدن صفویه در اصفهان (قرن ۱۰ هجری قمری) بود. مشاهیر این خاندان اغلب هنرمند - نقاش، خطاط، شاعر و غیره - هستند (الجبوری، ۱۴۲۰ق، ص ۱-۲۳۰). تعدادی از مشاهیر آنها نیز از عالمان دینی بودند. قاضی محمد امامی (زنده در قرن نهم و دهم هجری قمری) از غزل‌سرایان دوره شاه طهماسب اول (شکوفایی ۹۳۰-۹۸۴ق)، اولین شخصیت معروف از خاندان امامی اصفهانی است. از مشاهیر دیگر این خاندان می‌توان به سید محمد رضا امامی اصفهانی (متوفی بعد ۱۰۸۷ق)، سید علی امامی اصفهانی (م حدود ۱۰۹۰ق) و سید محمد رضا امامی اصفهانی (زنده در نیمه اول دوازده هجری قمری) اشاره کرد (اصفهانی، ۱۳۶۹ش، ص ۷۴؛ گذار، ۱۳۶۵ش، ۱/۵-۲۴۳).

۳- **خاندان خاتون آبادی:** خاندان خاتون‌آبادی از سادات افضسی حسینی و از نسل سید عبد الواسع بن محمد صالح خاتون‌آبادی اصفهانی بن امیر اسماعیل بن امیر عمادالدین محمد حسینی افضسی است. آنها به مرور زمان تقسیم شدند. خاندان امامی

۱. اشکور که گاهی آن را جمع بسته و اشکورات می‌گویند، منطقه‌ای کوهستانی در جنوب شهرستان رودسر در استان گیلان است.

مقیم اصفهان، یزد و تهران؛ خاندان امام جمعه مقیم خوراسکان و اصفهان؛ خاندان شریف امامی مقیم تهران، همگی از شاخه‌های خاندان خاتون‌آبادی هستند (صدر حاج سید جوادی، ۱۳۷۵ ش، ۲/۱۶۵ و ۱۶۶). سید محمد صالح خاتون‌آبادی (۱۰۵۸-۱۱۲۶ ق) فرزند سید عبدالواسع و فرزندش به نام میرمحمد حسین خاتون‌آبادی (م ۱۱۵۱ ق) و همچنین امیر عبدالباقی خاتون‌آبادی (م ۱۲۰۸ ق) و فرزندش به نام امیرمحمد حسین خاتون‌آبادی (م ۱۲۳۳ ق) از مشاهیر دانشور این خاندان می‌باشند.

۴- **خاندان خامنه‌ای:** خاندان خامنه‌ای از سادات حسینی و از ذریه حسن افسس نوه امام علی السجاد علیه السلام است. جدّ این خاندان به نام سید محمد تفریسی در نیمه دوم قرن سیزده هجری قمری به شهر خامنه^۱ رفت و نسل او در آنجا پراکنده شدند. اولین شخصیت علمی این خاندان سید حسین خامنه‌ای (م ۱۳۲۵ ق) است. رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران (متولد ۱۳۵۸ ق) فرزند آیه‌الله سید جواد خامنه‌ای (حدود ۱۳۱۵-۱۴۰۶ ق)، از نوادگان سید حسین خامنه‌ای می‌باشد (موسوی صفوی، ۱۴۱۴ ق، ۲/۹۲؛ جمعی از پژوهشگران حوزه علمیه قم، ۱۳۸۵ ش، ۲/۲-۹۷۰).

۵- **خاندان خسروشاهی:** خاندان خسروشاهی از سادات حسینی شهرستان تبریز است. از آنجا که اجداد آنها در خسروشاه^۲ زندگی می‌کردند به خسروشاهی معروف شدند. این خاندان از نسل سید ابوالحسین حسینی (زنده در حدود ۱۱۰۰ ق) می‌باشد. اولین شخصیت علمی این خاندان، عبد الحمید خسروشاهی (م ۶۵۲ ق) و اولین مشاهیر دانشور شیعه معروف این خاندان سید محمد خسروشاهی (۱۲۲۹-۱۳۱۲ ق) است. از دیگر مشاهیر علمی شیعه این خاندان می‌توان به سید احمد خسروشاهی (۱۲۲۶-۱۳۲۷ ق) فرزند سید محمد و فرزندش به نام سید مرتضی حسینی خسروشاهی (۱۲۹۹-۱۳۷۲ ق) و نوه‌اش به نام سید ابوالفضل خسروشاهی (۱۳۲۰-۱۴۰۸ ق) اشاره

۱. خامنه یکی از شهرهای بخش مرکزی شهرستان شبستر در شصت کیلومتری شمال تبریز، در سرراه شبستر به داریان قرار دارد. خامنه در شش کیلومتری غرب شبستر است. (جعفری، ۱۳۷۹ ش، ۳/۴۵۴).

۲. خسروشاه که امروزه خسرو شهر نامیده می‌شود، شهری در شهرستان آسکو آذربایجان شرقی است. فاصله خسرو شهر تا تبریز ۲۶ کیلومتر می‌باشد. (جعفری، ۱۳۷۹ ش، ۳/۴۶۹).

نمود (صدر حاج سید جوادی، ۱۳۷۸ ش، ۷/۱۴۰-۱۳۹؛ معلم حبیب آبادی، ۱۳۶۲ ش، ۵/۱۸۴۰؛ خسروشاهی، ۱۳۷۳ ش، ص ۳۶۱).

۶- **خاندان دستغیب شیرازی:** خاندان دستغیب شیرازی از سادات حسینی شیراز و از نسل زید الشهید فرزند امام سجاد علیه السلام است. جد این خاندان ابوالقیاض هادی (زنده در اوائل قرن چهارم هجری قمری) می باشد. این خاندان در ابتدا برمکی نامیده می شد، اما بعدها کم کم به دست غیب معروف گردید. گویند علت شهرت ایشان به دست غیب این است که شخصی از روی عناد خواستار شجره سیادتشان شد، سپس از غیب دستی پیدا شد و شجره آنان را آورد. اولین شخصیت علمی خاندان دستغیب شیرازی، میرنظام الدین (م ۱۰۲۹ یا ۱۳۰۹ ق) است (کیایی گیلانی، ۱۴۰۹ ق، ص ۱۰۷؛ موسوی صفوی، ۱۴۱۴ ق، ۱/۱۲؛ نصرآبادی، ص ۲۷۱؛ حسینی فسائی، ۱۳۷۸ ش، ۱/۵-۱۴، ۳۳) . از دیگر مشاهیر علمی این خاندان میرزا هدایت الله دستغیب شیرازی (۱۲۴۰-۱۳۲۰ ق) و فرزندش به نام سید محمد رضا دستغیب شیرازی (۱۲۹۴-۱۳۶۹ ق) و همچنین آیه الله سید عبدالحسین دستغیب شیرازی (۱۳۲۸-۱۴۰۱ ق) فرزند آیه الله محمد تقی عالم بزرگ فارس نام برد.

۷- **خاندان دشتکی:** خاندان دشتکی از سادات حسینی و از نسل زید شهید است. صدرالدین محمد فرزند عزالدین اسحاق، از بزرگان امامیه در قرن هشتم هجری اولین شخصیت علمی معروف این خاندان می باشد. صدرالدین از شاگردان علامه حلی بود. علامه حلی در سال ۷۲۴ ق اجازه نامه ای در پشت کتاب *قواعد الاحکام* برای او نوشت. علامه در این اجازه با کمال احترام از ورع و زهد و دانش صدرالدین نام می برد (مدرّس تبریزی، ۱۳۷۴ ش، ۶/۳۶۰؛ حسینی فسائی، ۱۳۷۸ ش، ۲/۱۰۴۱-۱۰۳۶؛ موسوی صفوی، ۱۴۱۴ ق، ص ۱۲). این خاندان به سبب اقامت صدرالدین در محله دشتک شیراز به دشتکی مشهور است^۱. سید محمد دشتکی (۸۲۸-۹۰۳ ق) معروف به صدرالدین کبیر

۱. دشتک، نام یکی از محلات قدیم شیراز است که تا عهد کریم خان زند از محلات مستقل بود؛ اما در این دوران چون حصار شیراز را کوچک کردند، این محله با محله سردزک و بازار مرغ به هم پیوستند و بخشی از آن را جزء محله لب آب قرار دادند. (حسینی فسائی، ۱۳۷۸ ش، ۱/۱۳).

و فرزندش به نام غیاث الدین منصور دشتکی (۸۶۶-۹۴۹ق) معروف به خاتم الحکماء و نوه اش به نام سید ابونصر صدرالدین محمد دشتکی (متوفی بعد ۹۶۱ق) و همچنین میرزا حسن حسینی فسائی (۱۲۳۷-۱۳۱۹ق) از بزرگان دانشور این خاندان می باشند.

۸- **خاندان زنجانی:** خاندان زنجانی از سادات حسینی و دراصل از روستاهای طارم زنجان می باشند. جد آنان میرزا محمد (م ۱۲۶۹ق) فرزند سید ابوالقاسم طارمی در نیمه قرن سیزده هجری قمری در زنجان می زیست و از بزرگان با نفوذ آن شهر بود. میرزا عبدالواسع زنجانی (۱۲۳۵-۱۲۹۱ق) اولین شخصیت دانشور شیعی این خاندان است. وی امامت جمعه زنجان را داشت (آقا بزرگ تهرانی، *الکرام البرره*، ۱۴۰۴ق، ۸۰۴/۲؛ اعتماد السلطنه، ۱۳۰۶ق، ص ۱۶۴؛ مدرّس تبریزی، ۱۳۷۴ش، ۳۸۷/۲). سید محمود زنجانی (۱۳۰۹-۱۳۷۵ق) معروف به امام جمعه و فرزندش به نام سید عزالدین محمد زنجانی (۱۳۰۰-۱۳۹۲ش) از مشاهیر دانشور این خاندان هستند.

۹- **خاندان سدهی میردامادی:** خاندان سدهی میردامادی که به تخفیف سدهی گفته می شود از اعقاب محمد دیباج، فرزند امام صادق علیه السلام است. چند تن از نوادگان محمد دیباج از عراق به مرو و سپس به شام و جبل عامل رفتند. سید احمد فرزند میر زین العابدین در قرن یازده هجری به اصفهان وارد شد و نزد میرداماد و دیگران به فراگیری علوم متداول زمان پرداخت. او حتی اجازه ای از میرداماد در نیمه جمادی الاولی سال ۱۰۱۷ ق گرفت. وی چون داماد میرداماد بود، فرزندان او میردامادی نامیده شدند. فرزندان میراحمد در روستاهای فروشان، ورنوسفاداران و خوزان که به اختصار سده گفته می شود،^۱ پراکنده گردیدند (معلم حبیب آبادی، ۱۳۷۴-۱۳۶۲ش، ۱۱۹۴/۴، ۱۱۸۷/۴؛ خاتون آبادی، ۶/۲-۳۲۴). آنان همگی از عالمان دینی به شمار می روند. از دیگر مشاهیر دانشور این خاندان می توان به سید احمد سدهی میردامادی (م ۱۲۴۳ق) فرزند سید

۱. سده یا سه ده؛ عبارت است از سه روستای: فروشان، ورنوسفاداران و خوزان، که بنای آنها به دوره هخامنشیان می رسد. سده در دوازده کیلومتری غرب اصفهان واقع و جزء بخش مرکزی شهر اصفهان است. (دهخدا، ۱۳۷۳ش، ص ۱۱۹۲) سده بر اثر مرور زمان بزرگ و به شهری آباد تبدیل گردید. در رژیم پهلوی آن را همایون شهر می نامیدند، و پس از انقلاب اسلامی نامش به خمینی شهر تبدیل شد.

عبدالله امام جماعت سده، سید احمد سدهی (م ۱۳۰۴ق) فرزند محمد حسین مقدس، سید ابوالقاسم واعظ سدهی (م ۱۳۳۹ق) و میرسید علی سدهی اصفهانی (۱۲۶۴-۱۳۵۸ق) مشهور به حاجی آقا بزرگ، نام برد.

۱۰- **خاندان شبیری زنجانی:** خاندان شبیری زنجانی از سادات حسینی شهرستان میانه استان آذربایجان شرقی و از نسل سید عنایت الله حسینی (م ۱۳۴۳ق) است. سید علی (زنده در حدود ۱۲۰۰ق)، جد اعلای آنان در روستای ترک از توابع میانه می زیست. او از جمله سادات مستجاب الدعوه و ملقب به اجاق بود. اجداد این خاندان سپس به ترتیب به روستاهای مسّیا، باغ، دوسران و سرانجام به شهر زنجان مهاجرت کردند. این خاندان در گذشته به خاندان دوسرانی معروف بود، اما امروزه به خاندان شبیری زنجانی مشهور است (نجوم امت، نورعلم، ص ۱۱۴؛ آقا بزرگ تهرانی، *تقباء البشر*، ۱۴۰۴ق، ۱۱۶/۱). سید احمد حسینی زنجانی دوسرانی (۱۳۰۸-۱۳۹۳ق) و فرزندانش به نام های سید موسی شبیری زنجانی (متولد ۱۳۴۷ق)، سید جعفر شبیری (متولد ۱۳۵۵ق) و سید ابراهیم شبیری (متولد ۱۳۵۸ق) از مشاهیر دانشور این خاندان هستند.

۱۱- **خاندان شهرستانی:** خاندان شهرستانی از خاندان های اصیل ایران است که در گذر ایام به کربلا رفتند و سپس دوباره به کشور ایران برگشتند. این خاندان از سادات حسینی و شاخه ای از مرعشیان مازندران می باشد. اجداد آنان همگی از حاکمان مازندران بودند. امیر نظام الدین علی در قرن دهم هجری اولین سید مرعشی است که به اصفهان رفت و در آنجا ساکن گردید. گروهی از فرزندان امیر علی به شهرستان^۱ رفتند و در آنجا پراکنده شدند. به دنبال محاصره طولانی اصفهان به وسیله افغانه، میرزا محمد مهدی شهرستانی از نوادگان امیر علی، به کربلا مهاجرت کرد. در قرن سیزده هجری قمری، این خاندان متوجه ایران شد. اولین شخصیت دانشور معروف خاندان شهرستانی در این دوره، علامه سید ضیاء الدین محمد حسین شهرستانی (۱۲۵۵-۱۳۱۵ق) است (هاشمی، ۱۳۸۱ش، ص ۲۶۱-۲۵۵، ۲۴۳؛ اعلمی، ۱۳۸۱ش، ص ۲۶۳). از دیگر بزرگان

۱. شهرستان یا جی از مناطق آباد اصفهان قدیم است. شهرستان امروزه جزء شهر اصفهان بوده، اثری از آن باقی نیست.

دانشوران خانان می توان به سید زین العابدین شهرستانی (۱۲۹۴-۱۳۵۶ق)، سید محمد علی شهرستانی (۱۳۰۱-۱۳۸۶ق) ملقب به هبة الدین، علامه سید کمال الدین عبدالرضا حسینی شهرستانی (۱۳۴۰-۱۴۱۸ق) فرزند سید زین العابدین، آیه الله سید احمد شهرستانی (۱۳۲۴-۱۴۱۲ق) و فرزندش سید عماد الدین محمد باقر شهرستانی (م ۱۴۱۳ق) اشاره کرد.

۱۲- خاندان شهیدی: خاندان شهیدی از سادات حسینی اصفهان و از نوادگان اسماعیل الاعرج (م ۱۳۳ق) فرزند امام جعفر صادق علیه السلام است. این خاندان از نسل آیه الله میرزا محمد مهدی اصفهانی خراسانی (۱۱۵۲-۱۲۱۸ق) می باشد. در نیمه دوم قرن دوازده هجری قمری میرزا محمد مهدی برای تحصیل علم از اصفهان به مشهد مهاجرت کرد. میرزا محمد مهدی در سال ۱۲۱۸ ق به وسیله یکی از بازماندگان نادرشاه افشار در حرم مطهر رضوی به شهادت رسید. از آن زمان فرزندان و نوادگان میرزا محمد مهدی شهید همگی به شهیدی معروف شدند. علامه میرزا هدایت الله شهیدی (۱۱۷۸-۱۲۴۸ق) فرزند اول؛ میرزا عبدالجواد شهیدی (۱۱۸۸-۱۲۴۶ق) فرزند دوم و میرزا داود شهیدی متخلص به بی نوا (۱۱۹۰-۱۲۴۰ق) فرزند سوم میرزا محمد مهدی شهید؛ از مشاهیر دانشوران این خاندان می باشند (رضوی، ۱۳۵۲، ش، ص ۴۰۳؛ معلم حبیب آبادی، ۱۳۶۲، ش، ۳/۶۴۵؛ ابن شدقم حسینی، ۱۳۷۸، ش، ۲/۸۱-۲/۲؛ امین، ۱۴۰۳، ق، ۱۰/۷-۷۵؛ اعتماد السلطنه، ۱۳۶۲، ش، ۱/۶۸۲؛ مدرّس رضوی، ۱۳۴۱، ش، ص ۷-۵۴).

۱۳- خاندان طالقانی: خاندان طالقانی طبق دیدگاه مشهور، از نسل سید علاء الدین مرتضی از نوادگان احمد بن علی بن محمد باقر علیه السلام است، ولی بنابر تحقیق، این خاندان باید از نسل سید علاء الدین مرتضی از نوادگان عبدالله الباهر بن حسین الاصغر بن امام زین العابدین سجاد علیه السلام باشد. جد سادات طالقانی به نام آقا سید قاضی جلال الدین در سال ۹۳۵ق به نجف اشرف مهاجرت کرد و خاندان بزرگ طالقانی نجف که ده ها شخصیت دانشور دارند، همگی از نسل سید عبد الحسین طالقانی (۹۷۳-۱۰۶۱ق) فرزند سید جلال الدین هستند. سید عبد الحسین برادری به نام سید علاء الدین داشت که جد مشترک سادات طالقانی کشور ایران می باشد. (سعیدی زاده، س ۱۴، ش ۵۵، ص ۷-۳۶، ۴۰) آیه الله سید ابوالحسن طالقانی (۱۲۷۸-۱۳۵۰ق) فرزند سید محمود

معروف به سید آقا، از علمای برجسته تهران و فرزندش آیه الله سید محمود طالقانی (۱۲۸۹-۱۳۵۸ ش) از رجال سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و مؤلف تفسیر مشهور پرتوی از قرآن؛ و همچنین سید جلال الدین آل احمد (۱۳۰۲-۱۳۴۸ ش) رمان نویس معروف، و برادرانش سید محمد تقی و سید شمس الدین همگی از مشاهیر دانشوران این خاندان هستند.

۱۴- خاندان قائم مقامی: خاندان قائم مقامی از سادات حسینی فراهان و از نسل حسین بن حسن افضس از نوادگان امام سجاد علیه السلام است. سه تن از اجداد آنها به ترتیب در دستگاه شاه صفی، شاه عباس و شاه سلیمان صفوی به شغل حساس مهنداری مشغول بودند (صدر حاج سید جوادی، ۱۳۸۶ ش، ۵۴۴/۱۲؛ بامداد، ۱۳۷۸ ش، ۳/۲-۵۱۲). اولین شخصیت معروف این خاندان میرزا عیسی قائم مقام (م ۱۲۳۷ ق) است. او علاوه بر منصب وزارت در دربار قاجار، از مایه علمی برخوردار بود. این خاندان به سبب انتساب به میرزا عیسی خان، به خاندان قائم مقامی مشهور است. میرزا ابوالقاسم قائم مقام فراهانی (۱۱۹۳-۱۲۵۱ ق) متخلص به ثنائی و حاج میرزا موسی خان قائم مقام (۱۲۲۰-۱۲۶۲ ق) متولی آستان قدس رضوی، از فرزندان میرزا عیسی خان و میرزا سید علی اکبر فراهانی (۱۲۶۹-۱۳۲۹ ق) از مشاهیر این خاندان هستند (موسوی صفوی، ۱۴۱۴ ق، ۹۱/۲؛ بامداد، ۱۳۷۸ ش، ۳/۲-۵۱۲؛ مدرّس تبریزی، ۱۳۷۴ ش، ۲/۴-۳۹۱؛ دیوان بیگی شیرازی، ۱۳۶۴ ش، ۴/۱-۳۶۱؛ ۲/۲-۱۴۱۷؛ معلم حبیب آبادی، ۱۳۶۲ ش، ۳/۷۰۶؛ اعتماد السلطنه، ۱۳۴۶ ش، ۳/۱۵۵۶، ۱۶۷۸).

۱۵- خاندان قزوینی: خاندان قزوینی از سادات حسینی و از نسل محمد بن زید الشهدید فرزند امام سجاد علیه السلام است. اصل آنان از قزوین است که بر اثر گذشت زمان به نجف، کربلا و حله مهاجرت کردند و سپس دوباره در قرن سیزده و چهارده هجری قمری متوجه زادگاه اجدادشان، قزوین شدند. بنابراین، خاندان قزوینی دارای دو شاخه ایرانی و عراقی است. خاندان قزوینی از نسل سید احمد قزوینی (م ۱۱۹۹ ق) فرزند سید محمد، از بزرگان علمی سادات شیعه است. شاخه‌ای از این خاندان در قزوین به خاندان تقوی معروف می‌باشد (صدر حاج سید جوادی، ۱۳۷۵ ش، ۱/۲۰۵). امیر محمد معصوم قزوینی (م ۱۰۹۱ یا ۱۰۹۹ ق)، آیه الله سید حسین قزوینی (۱۱۲۶-۱۲۰۸ ق)، سید محمد باقر

قزوینی (۱۲۳۰-۱۲۸۶ق)، سید میرزا ابوهادی جعفر قزوینی (۱۲۵۳-۱۲۹۷ق) و همچنین حاج سید محمد باقر قزوینی (۱۲۹۱-۱۳۶۵ق) از مشاهیر دانشوران این خاندان می باشد.

۱۶- خاندان کاشانی: خاندان کاشانی از سادات حسینی و از نسل عبد الله باهر، فرزند امام سجاد علیه السلام است. جد آنها سید علی کاشانی فرزند سید رضا، از عالمان برجسته در قرن سیزده می باشد. اولین شخصیت دانشور این خاندان علامه امیر محمد فرزند شمس الدین علی مرتضی (م ۹۵۴ ق) مدفون در کاشان است (موسوی صفوی، ۱۴۱۴ق، ۷/۲؛ صدر حاج سید جواد، ۱۳۷۵ش، ۱/۲۰۶). از مشاهیر دانشور دیگر این خاندان می توان به سید محمد کاشانی غروی (م ۱۳۳۰ق) و برادرش سید مصطفی کاشانی (۱۲۶۰-۱۳۳۶ق) و همچنین سید زین العابدین کاشانی (۱۲۹۷-۱۳۷۵ق) فرزند سید محمد و سید ابوالقاسم کاشانی (۱۲۹۳-۱۳۸۱ق) فرزند سید مصطفی، از مجاهدان سیاسی، اشاره کرد.

۱۷- خاندان مرعشی: خاندان مرعشی از سادات حسینی و از نسل حسین اصغر، فرزند امام سجاد علیه السلام است. آنان به سبب انتساب به علی مرعش،^۱ مرعشی خوانده می شوند. خاندان مرعشی بزرگ ترین خاندان سادات حسینی در ایران است. این خاندان در بیشتر شهرهای مهم ایران پراکنده می باشند. مرعشیان مازندران از نسل امیر قوام الدین معروف به میر بزرگ؛ مرعشیان شوشتر از نسل میر نجم الدین محمود؛ مرعشیان تهران، قم و تبریز از نسل سید محمد خان؛ مرعشیان دماوند از نسل سید مطهر میر گته میر؛ مرعشیان کرمان و رفسنجان از نسل سید علی مرعشی مازندرانی؛ مرعشیان دابو و مرزنگوآمل از نسل سید آقا برار (برادر) مرزنگوی، مرعشیان قزوین از نسل سید شمس الدین محمد و مرعشیان یزد و فارس از نسل میر سعید هستند (موسوی صفوی، ۱۴۱۴ق، ۲/۶۸؛ هاشمی، ۱۳۸۱ش، ص ۶-۲۵۵؛ مرعشی، علی اکبر، ۱۳۷۶ش، ص ۱۱ و ۱۲؛ عظیمی، ۱۳۷۵ش، ص ۲). سید کمال الدین مرعشی (م ۸۰۱ق) فرزند سید قوام الدین، سید ضیاء الدین نورالله شوشتری

۱. مرعش یا قهرمان مرعشی، نام استانی در کشور ترکیه است. (ویکی پیدیا دانشنامه آزاد، WWW.FA.WIKIPEDIA.ORG). ابوالحسن علی بن عبد الله (زنده در اوائل قرن سوم هجری) به سبب مهاجرت به شهر مرعش به مرعشی معروف شد.

(۹۶۵-۱۰۱۹ق) معروف به قاضی شهید و ملقب به شهید ثالث، سید علاءالدین حسین مرعشی اصفهانی (۱۰۰۱-۱۰۶۴ق) معروف به سلطان العلماء و آیه الله سید شهاب الدین محمد حسین مرعشی نجفی (۱۳۱۵-۱۴۱۱ق) و همچنین فرزندش آیه الله سید محمود مرعشی از بزرگان دانشور این خاندان هستند.

۱۸- خاندان میرزای شیرازی: خاندان میرزای شیرازی از سادات حسینی شیراز، و از نسل زید الشهید فرزند امام علی السجاد علیه السلام است. میرزا محمد حسن شیرازی مشهور به میرزای شیرازی،^۱ اولین شخصیت معروف این خاندان است. پدر او میرزا محمود شیرازی (م حدود ۱۲۳۰ ق) عالم دینی و خوشنویس بود و خط نستعلیق رانیکومی نوشت (آقا بزرگ تهرانی، *تقباء البشر*، ۱۴۰۴ق، ۱/۴۳۶؛ *مدرس تبریزی*، ۱۳۷۴ش، ۸/۶-۶۶؛ معلم حبیب آبادی، ۱۳۶۲ش، ۲/۸۹۰-۸۸۳؛ *حرز الدین*، ۱۴۰۵ق، ۲/۲۳۲؛ حسینی فسائی، ۱۳۷۸ش، ۲/۹۷۴). میرزا علی آقا شیرازی (۱۲۸۷-۱۳۵۵ق) فرزند میرزا محمد حسن نیز از مشاهیر دانشور این خاندان است.

۱۹- خاندان میلانی: خاندان میلانی از سادات حسینی شهر آسکو آذربایجان شرقی و از نوادگان حسن افطس بن علی الاصغر، پسر امام سجاد علیه السلام است. جد اعلاى این خاندان از نسل سید مرتضی بن سید علی اکبر بن سید اسد الله بن سید حسین حسینی می باشد که به درخواست مردم منطقه اسکو و میلان^۲ و موافقت نقیب سادات حسینی مدینه به آنجا هجرت کرد. نام این خاندان از محل زیست جد آنان گرفته شد (میلانی، ۱/۱۶؛ جلالی، ۲ش؛ هدایت خوئی، ۲/۶۱۴؛ صدر حاج سید جوادی، ۱۳۷۵ش، ۱/۲۴۴). آیه الله سید محمد هادی میلانی (۱۳۱۳-۱۳۹۵ق) و فرزندش سید نورالدین میلانی (۱۳۳۶- حدود ۱۴۱۵ق)، سید ابراهیم میلانی (م ۱۳۹۹ق) و دکتر سید نقی (تقی) میلانی

۱. خاندان میرزای شیرازی ظاهراً از اعقاب صدرالدین محمد دشتکی از نوادگان زید الشهید می باشد.

تفصیل بیشتر مستدعی تحقیق مستقل در این باره است.

۲. میلان، دهی با عرض جغرافیایی ۳۳/۵۵ و طول جغرافیایی ۴۶/۰۷ و ارتفاع ۱۴۹۰ متر از سطح دریا، در حومه شهر آسکو استان آذربایجان شرقی قرار دارد. این ده، امروز به صورت شهرکی آباد و زیبا با خیابان و بازار و دیگر تأسیسات شهری درآمده است. (پاپلی یزدی، ۱۳۶۷ش، ص ۵۴۴؛ دهخدا، ۱۳۷۳ش، ص ۱۹۴۱).

(متولد حدود ۱۳۳۲ق) از مشاهیر دانشوران این خاندان می‌باشند.

۲۰- **خاندان هدایتی:** خاندان هدایتی از سادات حسینی مقیم شهری تهران است. سرسلسله این خاندان آیت الله سید محمد علی شاه عبد العظیمی (۱۲۵۸-۱۳۳۴ ق) می‌باشد. این خاندان به مناسبت نام جدشان که ملقب به میرزا هدایت حسینی بود به هدایتی معروف شدند (آقا بزرگ تهرانی، *نقباء البشر*، ۱۴۰۴ق، ۱۵۳۱/۴؛ امین، ۱۴۰۳ق، ۴۴۲/۹؛ معلم حبیب آبادی، ۱۳۶۲ش، ۱۵۵۷/۵). از مشاهیر دیگر این خاندان می‌توان به سید محمد رضا شاه عبد العظیمی (۱۳۰۴-۱۳۳۴ ق) سید محمد تقی شاه عبد العظیمی (۱۲۷۷-۱۳۵۷ ق) از فرزندان سید محمد علی اشاره کرد.

خاندان‌های معروف دانشور سادات موسوی

خاندان‌های معروف دانشور سادات موسوی ایران بر حسب یافته‌ها هجده خاندان است که در این بخش بر حسب الفبا آورده، سپس ۸۴ شخصیت از مشاهیر آنان ذکر می‌شود:

۱- **خاندان آیت اللهی شیرازی:** خاندان آیت اللهی شیرازی از سادات موسوی و از نسل سید عبدالباقی موسوی شیرازی (۱۲۹۰-۱۳۵۴ ق) معروف به حاج عالم می‌باشد. جد پدری سید عبدالباقی به نام سید محمد معروف به ملاباشی لاری فرزند سید محمد باقر، از سادات موسوی لار بود که به شیراز مهاجرت کرد. خاندان آیت اللهی شیرازی نسبتی با خاندان آیت اللهی یزد ندارد (آقا بزرگ تهرانی، *نقباء البشر*، ۱۰۲۱/۳-۱۰۲۲). آیت الله سید محمد باقر آیت اللهی شیرازی (۱۳۲۲-۱۳۹۹ ق) معروف به عالم، سید محمد کاظم آیت اللهی شیرازی (متولد ۱۳۳۰ ق) و حاج سید فخرالاعلام آیت اللهی شیرازی (م ۱۴۰۷ ق) از فرزندان سید عبدالباقی، از مشاهیر دانشوران این خاندان هستند.

۲- **خاندان آیت اللهی یزد:** خاندان آیت اللهی یزد از سادات موسوی و از نوادگان احمد بن موسی علیه السلام است. این خاندان از نسل سید یحیی موسوی (م ۱۳۴۶ ق) فرزند سید کاظم (زنده در قرن ۱۳ هجری قمری) است.^۱ سید محمد آیت اللهی (۱۲۹۸-۱۳۶۳ ق)،

۱. در شهرستان یزد خانواده دیگری به نام آیت اللهی وجود دارد که شاخه‌ای از سادات طباطبایی یزد
نقل به صفحه بعد ←

سید مرتضی آیت اللهی (۱۳۱۹-۱۴۰۷ق) و سید مصطفی آیت اللهی (متولد ۱۳۲۴ق) از فرزندان سید یحیی از مشاهیر دانشوران این خاندان هستند (شریف رازی، ۱۳۷۰ش، ۴۵۹/۷؛ معلم حبیب آبادی، ۱۳۶۲ش، ۱۷۳۵/۵؛ ریحان یزدی، ۱۳۷۲ش، ۶-۱۰۵).

۳- **خاندان اصفهانی:** خاندان اصفهانی از سادات موسوی سعید آباد لنجان اصفهان و از نسل ابراهیم مرتضی فرزند امام موسی کاظم علیه السلام می باشد. سید عبدالحمید موسوی بهبهانی (م قرن ۱۳ق) جد این خاندان از سادات موسوی بهبهان بود که به روستای مدیسه لنجان مهاجرت کرد. وی اولین شخصیت دانشور خاندان اصفهانی شمرده می شود (خاتون آبادی، ۲/۳۴۹-۳۵۹؛ صدرحاج سید جوادی، ۱۳۷۵ش، ۲/۲۲۰). از مشاهیر دانشور دیگر این خاندان می توان به سید ابوالحسن اصفهانی (۱۲۸۴-۱۳۶۵ق) نوه سید عبدالحمید موسوی و فرزندانش به نام های سید علی اصفهانی (۱۳۳۲-۱۳۹۳ق) و سید حسن اصفهانی (۱۳۱۹-۱۳۴۹ق) اشاره کرد.

۴- **خاندان بجنوردی:** خاندان بجنوردی از سادات موسوی بجنورد و از نسل ابراهیم مجاب، نوه امام موسی کاظم علیه السلام است. جد بزرگ این خاندان به نام سید اسماعیل از سادات موسوی اصفهان بود که در نیمه قرن دوازده هجری قمری به منطقه حاصلخیز سنخواست و جاجرم مهاجرت کرد. نوه سید اسماعیل موسوی به اسم سید علی اصغر (معروف به آقا بزرگ) جد خاندان بجنوردی به شمار می رود. امروزه این خاندان علاوه بر بجنورد، در تهران، قم و مشهد پراکنده است (موسوی بجنوردی، ۱۳۶۷-۱۳۸۰ش، ۱۱/۳۵۷؛ آقا بزرگ طهرانی، *تقیاء البشر*، ۱/۳۸۵؛ حاتمی، ۱۳۷۹ش، ص ۲۵). آیه الله سید حسن بجنوردی (۱۳۱۶-۱۳۹۵ق)، سید زین العابدین موسوی بجنوردی (۱۳۳۱-۱۳۹۳ق) از فرزندان سید علی اصغر، و همچنین سید محمد کاظم بجنوردی (متولد ۱۳۶۱ق) و سید محمد بجنوردی (متولد ۱۳۶۲ق) از فرزندان سید حسن بجنوردی از مشاهیر دانشوران این خاندان هستند.

۵- **خاندان بهبهانی:** خاندان بهبهانی عرب تبار و در اصل از مردمان غریفه بحرین است. نیای بزرگ آنها سید عبد الله بلادی از مجتهدان نامدار در اوائل قرن دوازده هجری

→ نقل از صفحه قبل

بوده، نسبتی با خاندان آیت اللهی یزد - که موسوی هستند - ندارد.

قمری بود که از غریفه به نجف کوچید. پس از آن اعقاب او در برخی نقاط ایران از جمله بهبهان، تهران، شیراز و بوشهر پراکنده شدند. این خاندان به غریفی و بلادی نیز مشهورند (آقا بزرگ طهرانی، *تقیاء البشر*، ۳/۱۱۹۳). جد این خاندان سید اسماعیل بهبهانی (۱۲۲۹-۱۲۹۵ق) از نوادگان ابوالحسن حسین بهبهانی بن عبد الله بلادی است (روضاتی، ۱۳۷۶ق، ص ۲۳، ۲۸-۲۷). سید عبد الله بهبهانی (۱۲۶۰-۱۳۲۸ق) فرزند ارشد سید اسماعیل از رهبران برجسته نهضت مشروطیت ایران؛ و فرزندانش سید محمد بهبهانی (۱۲۹۱-۱۳۸۳ق) سید مصطفی بهبهانی (۱۳۰۴-۱۳۶۷ق) از بزرگان دانشور این خاندان هستند.

۶- **خاندان جزائری:** خاندان جزائری از سادات موسوی و از نوادگان عبد الله عوکلانی، فرزند امام موسی کاظم علیه السلام است. این خاندان از نسل سید نعمت الله جزائری (۱۰۵۰-۱۱۱۲ق) می باشد. در عصر حاضر چند خاندان و حدود صد خانواده از شاخه و بطن های خاندان جزائری هستند. خاندان های آل ایوب، آل امام جمعه؛ آل محمد، آل مصطفی، منجم، شیخ الاسلامی و معلم همگی از شاخه های این خاندان می باشند. این خاندان گاهی به مناسبت محل تولد جدشان سید نعمت الله، در یکی از روستاهای جزائر از توابع بصره، به جزائری، و گاهی دیگر به خاطر اسم فرزند سید نعمت الله که نورالدین بود، به نوریه مشهورند (الاعرجی، ۱۳۷۷ش، ص ۴۹۹ (پاورقی)؛ جزائری، ص ۸-۳۷۴؛ صدرحاج سید جوادی، ۱۳۷۵ش، ۵/۳۶۰؛ حداد عادل، ۱۳۷۵ش، ۱۰/۲۴۹). سید نورالدین محمد جزایری (۱۰۸۸-۱۱۵۸ق) فرزند سید نعمت الله، و فرزندش علامه سید عبد الله جزایری (۱۱۱۲-۱۱۷۳ق) و همچنین سید عبدالکریم جزایری (م ۱۲۱۵ق) نوه سید عبد الله از مشاهیر دانشور این خاندان هستند.

۷- **خاندان خمینی:** خاندان خمینی از سادات موسوی خمین و از نوادگان قاسم بن حمزه، فرزند امام موسی کاظم علیه السلام است. این خاندان از نسل سید احمد موسوی می باشد. اولین شخصیت دانشور معروف این خاندان سید مصطفی موسوی خمینی (۱۲۷۸-۱۳۲۵ق) پدر رهبر کبیر انقلاب اسلامی ایران سید روح الله مصطفوی معروف به امام خمینی (۱۳۲۰-۱۴۰۹ق) است. آیه الله سید مرتضی پسندیده (۱۳۱۳-۱۴۱۷ق) و سید مصطفی مصطفوی (۱۳۴۹-۱۳۹۷ق) برادر و فرزند امام خمینی علیه السلام از دیگر مشاهیر

دانشور این خاندان می باشد (باقی، س ۲، ش ۴۹۱، مقدمه؛ موسوی صفوی، ۱۴۱۴ق، ۲/ مقدمه؛ کیایی گیلانی، ۱۴۰۹ق، ص ۵-۶).

۸- **خاندان خوانساری:** خاندان خوانساری از سادات موسوی و از نوادگان عبدالله عوکلانی، فرزند امام موسی کاظم علیه السلام است. این خاندان به علم و عمل مشهور بوده و اجدادشان از دوران صفویه به بعد به فقاہت و اجتهاد آراسته اند. خاندان خوانساری از نسل محب الله موسوی است. زین العابدین موسوی خوانساری (۱۱۹۰-۱۲۷۵ق) سر سلسله این خاندان می باشد. (خاتون آبادی، ۲/ ۶-۴۰۵؛ آقا بزرگ تهرانی، *الکرام البرره*، ۱۴۰۴ق، ۲/ ۵۹۰؛ خوانساری، ۱۳۵۱ش، ۲/ ۱۵۰، ۱۹۷؛ اعتماد السلطنه، ۱۳۰۶ق، ص ۱۴۵؛ صدرحاج سید جوادی، ۱۳۷۵ش، ۱/ ۱۶۹) از شاخه های این خاندان، خاندان روضاتی است که به مناسبت تألیف کتاب *روضات الجنات* به این نام معروف شد. سید محمد باقر خوانساری اصفهانی (۱۲۲۶-۱۳۱۳ق)، میرزا محمد هاشم خوانساری چهارسوقی (۱۲۳۵-۱۳۱۸ق) از فرزندان میرزا زین العابدین و همچنین سید محمد مهدی فاضل خوانساری (۱۲۵۲-۱۳۱۵ق) فرزند میرزا محمد باقر، از بزرگان دانشور این خاندان هستند.

۹- **خاندان رودباری:** این خاندان از نسل سید یوسف فرزند سید هاشم موسوی، از سادات روستای دوگاهه شهرستان رودبار استان گیلان است. سید محمد تقی رودباری (۱۲۸۶-۱۳۵۹ق) صاحب تألیفات چندی از جمله حاشیه بر فرائد الاصول، اصول الفقه و حاشیه بر *المکاسب* بوده و در قبرستان حاج شیخ قم مدفون است (حسینی، ۱۳۸۰ش، ۱/ ۱۹۰؛ جواهر کلام، ۱۳۸۲ش، ۳/ ۱۴۶۴). فرزند سید محمد تقی، معروف به سید حسین رودباری (۱۳۲۲ق-۱۳۶۴ش) از اساتید حوزوی و از اعلام مشهور رشت بوده است. سید مجتبی رودباری از بزرگان سادات شهر رشت در عصر حاضر که خود از استادان حوزه و صاحب تألیف شمرده می شود، فرزند اوست. از جمله فرزندان سید مجتبی رودباری، می توان به سید کاظم رودباری از فضلاء و دانش آموختگان حوزه علمیه قم اشاره کرد (سواد اعظم؛ <http://sawad-azam.persianblog.ir>؛ شهر باران؛ <http://shahre-baran.blogfa.com>).

۱۰- **خاندان زنجانی:** خاندان زنجانی از سلسله سادات موسوی و از ذریه ابراهیم

مرتضی، فرزند امام موسی کاظم علیه السلام است. این خاندان از نسل سید کاظم موسوی (م ۱۲۳۲ ق) می باشد. اولین شخصیت دانشور خاندان زنجانی سید ابوالقاسم محمد موسوی زنجانی ملقب به امین الدوله (۱۲۲۴-۱۲۹۲ ق) فرزند سید کاظم است. این خاندان به سبب اقامت جدشان در شهرستان زنجان به زنجانی مشهورند. سید ابوالمکارم محمد زنجانی (۱۲۵۵-۱۳۳۰ ق)، سید ابوطالب محمد زنجانی (۱۲۵۷-۱۳۲۹ ق) و سید ابو عبدالله محمد زنجانی (۱۲۶۲-۱۳۱۳ ق) از فرزندان سید ابوالقاسم محمد، از مشاهیر دانشور این خاندان هستند (مدّرس تبریزی، ۱۳۷۴ ش، ۲/۵-۳۸۴؛ آقا بزرگ تهرانی، *الکرام البرره*، ۱۴۰۴ ق، ۱/۲-۶۱؛ اعتماد السلطنه، ۱۳۰۶ ق، ۱۴۹؛ معلم حبیب آبادی، ۱۳۶۲ ش، ۳/۲-۷۸۰؛ امین، ۱۴۰۳ ق، ۲/۴۹۰؛ آقا بزرگ تهرانی، *تقباء البشر*، ۱۴۰۴ ق، ۱/۵۱).

۱۱- **خاندان شهرستانی:** خاندان شهرستانی از سادات موسوی شهرستان (اصفهان فعلی) و از ذریه ابراهیم مرتضی، فرزند امام موسی کاظم علیه السلام است. جد اعلای این خاندان سید صدرالدین اسماعیل شهرستانی (متوفی بعد ۹۳۱ ق) می باشد. سید اسماعیل از اولین سادات شهرستانی اصفهان است که در دستگاه حکومت صفویه بر حسب وظیفه وارد مسائل مربوط به نشر مذهب شیعه و احکام آن گردید. خاندان شهرستانی از فرزندان سید محمد مهدی شهرستانی (۱۱۳۰-۱۲۱۶ ق) است (هاشمی، ۱۳۸۱ ش، ص ۶۹-۶ و ۱۵۴-۱۹۰، ۱۷۷-۱۹۰، ۶-۱۹۳؛ صدرحاج سید جوادی، ۱۳۷۵ ش، ۱/۱۸۶). نام این خاندان از محل سکونت اجداد آنها گرفته شد. از دیگر مشاهیر دانشور این خاندان می توان به فرزند میرزا محمد مهدی به نام سید محمد حسین شهرستانی (م ۱۲۴۷ ق) و نوه او به نام میرزا محمد جعفر شهرستانی (م ۱۲۶۰ ق)؛ و نیز سید محمد مهدی شهرستانی ثانی (۱۲۶۷-۱۳۳۳ ق) فرزند ارشد میرزا صالح رئیس، اشاره کرد.

۱۲- **خاندان شیرازی:** خاندان شیرازی از سادات موسوی شیراز و از نسل احمد بن موسی الکاظم علیه السلام است. سید محمد علی موسوی شیرازی (متوفی بعد ۱۲۹۰ ق) اولین شخصیت دانشور این خاندان شمرده می شود. این خاندان در گذشته به طاهری شیرازی معروف بود؛ اما امروزه بیشتر به خاندان شیرازی شناخته می شود (آقا بزرگ تهرانی، *تقباء البشر*، ۱۴۰۴ ق، ۲/۸۹۲، ۳/۹۷۲؛ چند نفر از نویسندگان حوزه، ۱۳۶۴ ش، ص ۳۴-۲۲).

سید محمد طاهر شیرازی (م ۱۳۴۵ق) فرزند سید محمد علی، و سید محمد جعفر طاهری شیرازی (۱۳۱۶- بعد ۱۳۸۰ق) و آیه الله سید عبدالله شیرازی (۱۳۳۹- ۱۴۰۵ق) از فرزندان سید محمد طاهر؛ و همچنین سید محمد باقر طاهری شیرازی (متولد ۱۳۵۰ق) و برادرش سید محمد علی شیرازی (م ۱۳۲۶ش) از فرزندان سید عبدالله، از مشاهیر دانشور این خاندان هستند.

۱۳- خاندان صدر: خاندان صدر از سادات موسوی و از نوادگان ابراهیم مرتضی، فرزند امام موسی کاظم علیه السلام است. این خاندان از نسل سید صدر الدین محمد معروف به صدر اصفهانی و صدر عاملی (۱۱۹۳- ۱۲۶۳ق) فرزند سید صالح موسوی عاملی است. سید صدرالدین اصفهانی در اواخر قرن دوازده هجری قمری در جبل عامل لبنان به دنیا آمد و سپس به ایران مهاجرت کرد. این خاندان در نیمه دوم قرن سیزده و نیمه اول قرن چهارده به عراق رفت، اما در صد سال اخیر دوباره به ایران بازگشت (صدر حاج سید جوادی، ۱۳۷۵ش، ۱/۱۹۲، ۱۰/۳۰۲؛ جواهر کلام، ۱۳۸۲ش، ۲/۷۳۰). سید اسماعیل صدر (۱۲۵۷- ۱۳۳۷ق) فرزند سید محمد عاملی و سید ابورضا محمد علی صدر (۱۲۹۹- ۱۳۷۳ق) ملقب به سید صدر الدین صدر نوه سید محمد عاملی؛ و همچنین سید رضا صدر (۱۳۳۹- ۱۴۱۵ق) و سید موسی صدر (۱۳۴۷- ۱۳۹۸ق) معروف به امام موسی صدر، از فرزندان سید صدر الدین صدر از مشاهیر دانشور این خاندان هستند.

۱۴- خاندان کشفی: خاندان کشفی از سادات موسوی داراب فارس و از نسل ابراهیم مجاب از فرزندان محمد العابد فرزند امام موسی کاظم علیه السلام است. سید جعفر دارابی بروجردی (۱۱۸۹- ۱۲۶۷ق) سرسلسله این خاندان به شمار می رود. چون سید جعفر اهل عرفان و ریاضت های شاق و کشف و شهود بود، به کشفی معروف گردید. نام این خاندان از شهرت جد آنان سرچشمه می گیرد (روضاتی، ۱۳۷۶ق، ص ۲۳-۲۴؛ خاتون آبادی، ۳۹۶/۲؛ صدر حاج سید جوادی، ۱۳۷۵ش، ۱/۲۰۹؛ معلم حبیب آبادی، ۱۳۶۲ش، ۵/۱۸۵۵). از مشاهیر دانشور این خاندان می توان به فرزندان سید جعفر به نام های سید صبغة الله کاظمی (م حدود ۱۲۷۸ق)، سید ریحان الله بروجردی (۱۲۶۶- ۱۳۲۸ق) و سید ابوتراب اصطهباناتی (حدود ۱۳۰۰- ۱۳۶۰ق) فرزند محمد صالح موسوی اشاره کرد.

۱۵- خاندان گلپایگانی: خاندان گلپایگانی از سادات موسوی گلپایگان و از نسل

عبدالله عوکلانی، فرزند امام موسی کاظم علیه السلام است (خاتون آبادی، ۲/۴۱۵-۴۱۷). این خاندان به مناسبت اقامت جدشان سید محمد باقر موسوی (م ۱۳۲۵ق) معروف به امام در شهرستان گلپایگان، به خاندان گلپایگانی معروف است. سید کاظم موسوی گلپایگانی (۱۳۲۴- بعد ۱۳۸۲ق) معروف به کوشا و آیه الله سید محمد رضا گلپایگانی (۱۳۱۶-۱۴۱۴ق) از دیگر بزرگان دانشوران این خاندان می باشند.

۱۶- **خاندان مشعشی:** خاندان مشعشی از سادات موسوی حویزه خوزستان و از نسل ابراهیم مجاب، از نوادگان امام موسی کاظم علیه السلام است. سرسلسله این خاندان سید محمد حویزی ملقب به المهدی (م ۸۷۵ ق)، مؤسس فرقه مشعشیه می باشد که حکومت آنان از بصره تا بحرین و حویزه ادامه داشت. گروهی از این خاندان به خاندان موالی و شاخه ای نیز به خاندان سید سلیمان شهرت دارند (روضاتی، ۱۳۷۶ق، ص ۲۳ و ۲۶؛ صدر حاج سید جوادی، ۱۳۷۵ش، ۱/۲۲۰). سید محسن حویزی مشعشی (م ۹۰۵ق) فرزند سید محمد و سید خلف موسوی حویزی (م ۱۰۷۴ق) و پسرش سید علی خان حویزی مشعشی (م ۱۰۸۸ق) از دیگر مشاهیر دانشوران این خاندان هستند.

۱۷- **خاندان میر عبدالباقی رشتی:** این خاندان از سادات موسوی رشت بوده و نسبش به سید شرفشاه دولابی معروف به پیر شرفشاه (زنده در قرن هشتم هجری قمری) می رسد. خاندان موسوی رشتی از نسل میر عبدالباقی رشتی (م ۱۳۱۲ق) از علمای برجسته دینی رشت است. سید احمد افتخار الفقهاء، سید مرتضی شریف العلماء از فرزندان میر عبدالباقی رشتی، و همچنین سید حسین بحر العلوم (حدود ۱۲۶۷-۱۳۲۷ق) از مبارزان مشروطه گیلان و فرزندش آیه الله سید حسن بحر العلوم (۱۳۱۴ق-۱۳۹۷ش) و میر عبدالباقی صدر الشریعه (م ۱۳۴۰ش) از بزرگان این خاندان شمرده می شوند (پندی، ۱۳۸۷ش، ۱۷۸، ۲۷۷؛ سواد اعظم؛ <http://sawad-azam.persianblog.ir>).

۱۸- **خاندان میر لوحی:** خاندان میر لوحی از سادات موسوی اصفهان و از نسل اسحاق فرزند ابراهیم مرتضی فرزند امام موسی کاظم علیه السلام است. اصل این خاندان از بیهق سبزوار است که در دوره صفویه به اصفهان کوچ کرد. سید محمد هادی میر لوحی متخلص به نقیبی (قبل ۱۰۰۰- بعد ۱۰۸۳ ق) اولین شخصیت دانشور معروف این خاندان است. از قرن سیزده هجری قمری خاندان میر لوحی به واسطه اقامت تعدادی از نوادگان آن در

دُرچه شهرستان خمینی شهر، به خاندان دُرچه‌ای نیز شناخته می‌شوند (خاتون آبادی، ۳۵۸/۲ - ۳۴۹). از دیگر بزرگان دانشور این خاندان می‌توان به سید محمد باقر درچه‌ای اصفهانی (۱۲۶۴-۱۳۴۲ق) و سید مهدی درچه‌ای اصفهانی (۱۲۷۰-۱۳۶۴ق) از فرزندان سید مرتضی و سید مجتبی تهرانی (۱۳۴۳-۱۳۷۴ق) معروف به نواب صفوی، اشاره کرد.

خاندان‌های معروف دانشور سادات رضوی

خاندان‌ها معروف دانشور سادات رضوی کشور ایران بر حسب یافته‌ها سه تا هستند که در این بخش به ترتیب الفبا آورده، سپس دوازده شخصیت مشهور آنها ذکر می‌شود:

۱- **خاندان قصیر:** خاندان قصیر از سادات رضوی مشهد و از نوادگان موسی مبرقع، فرزند امام محمد تقی علیه السلام است. جد اعلای این خاندان میرزا محمد معصوم رضوی (م ۱۲۳۲ق) نام دارد. خاندان مذکور به سبب شهرت سید محمد بن میرزا معصوم به قصیر^۱ به خاندان قصیر معروف می‌باشد. سید محمد رضوی (حدود ۱۱۷۸ق - ۱۲۵۳ یا ۱۲۵۵ق) ملقب به علم الهدی و سید حسن رضوی (م ۱۲۷۸ق) معروف به مجتهد و میرزا احمد رضوی (م ۱۳۱۲ق) از فرزندان سید محمد قصیر از مشاهیر دانشور این خاندان هستند (رضوی، ۱۳۸۴ش، ۳۳۱/۲؛ مدرّس رضوی، ۱۳۴۱ش، ص ۶۳؛ خراسانی، ص ۶۷۵، ۶۸۹؛ اعتماد السلطنه، ۱۳۶۲ش، ۷۰۵/۲؛ امین، ۱۴۰۳ق، ۸/۱۰ - ۵۷).

۲- **خاندان مدرّس رضوی:** خاندان مدرّس رضوی از سادات رضوی مشهد و از نوادگان موسی مبرقع، فرزند امام محمد تقی علیه السلام است. این خاندان از نسل سید محمد بدیع رضوی از رؤسای خدمه آستان قدس رضوی می‌باشد. سید شمس الدین محمد (م ۱۱۷۰ق) فرزند محمد بدیع، از علمای بزرگ خراسان و رئیس خدمه آستان قدس رضوی بود که تألیفات چندی از جمله *وسيلة الرضوان فی کرامات سلطان خراسان* دارد (رضوی،

۱. شهرت قصیر ظاهراً به سبب کوتاه بودن قد، به سید محمد رضوی داده شد. اما بنابر قولی دیگر قصیر گفتن وی به واسطه امتیاز از معاصر همنام او، یعنی سید محمد رضوی مشهدی (م ۱۲۶۶ق) می‌باشد (مدرّس تبریزی، ۱۳۷۴ش، ۳ / ۱۸۳).

۱۳۸۴ ش، ص ۳۳۰-۲۸۷، مشجره ضمیمه در آخر؛ صدر حاج سید جوادی، ۱۳۷۵ ش، ۲۱۸/۱). این خاندان به سبب داشتن منصب تدریس در آستان قدس، به مدرّس رضوی شناخته می‌شود. از مشاهیر دانشور این خاندان می‌توان به سید صادق رضوی ملقب به معتمد الشریعه (م ۱۲۶۹ق) و فرزندش میرزا اسماعیل رضوی (۱۲۴۲-۱۳۲۱ق) و نوه او به نام میرزا محمد باقر مدرّس رضوی (۱۲۷۰-۱۳۴۲ق) و نبیره اش به نام سید محمد تقی مدرّس رضوی (۱۳۱۳-۱۴۰۶ق) اشاره کرد.

۳- **خاندان ناظری:** خاندان ناظری از سادات رضوی مشهد و از نسل موسی مبرقع، فرزند امام محمد تقی علیه السلام است. اولین شخصیتی که به عنوان ناظر شناخته شد میرزا محمد ناظر (زنده در حدود ۱۰۰۰ق) فرزند میرزا ابراهیم متولی است. آنان تا شش نسل به طور پیوسته مسئولیت نظارت بر آستان قدس رضوی را داشتند و از این رو به خاندان ناظری معروف شدند (رضوی، ۱۳۸۴ ش، ص ۱۸۹-۲۳۰). محمد ابراهیم ناظر رضوی (م ۱۲۳۳ق) و فرزندش میرزا محمد تقی رضوی (م حدود ۱۲۴۸ق)، و همچنین میرزا محمد صادق ناظر (م ۱۳۰۰ق) و میرزا محمد مهدی ناظر (متوفی بعد ۱۳۲۰ق) از فرزندان میرزا محمد کاظم ناظر، از مشاهیر دانشور این خاندان هستند.

نتیجه

در کشور پهناور ایران شش گروه عمده از سادات هاشمی، محمدی، حسینی، حسینی، موسوی و رضوی وجود دارند. در واکاوی خاندان‌های سادات شیعه ایران به بیش از یکصد و پنجاه خاندان معروف برمی‌خوریم که هر یک از آنها ذیل یکی از شش گروه مذکور قرار می‌گیرند.

از جهت دیگر، میان استان‌های کشور، استان اصفهان و سپس تهران دارای بیشترین خاندان سادات شیعی است. تعداد زیادی از این خاندان‌ها، از خاندان‌های معروف دانشور بوده و دارای شخصیت‌های مشهور هستند. در این پژوهش، ۴۹ خاندان که نسبت به دیگران از شهرت بیشتری برخوردار بوده‌اند معرفی، و از حداقل دویست شخصیت دانشور آنان نام برده شده است.

منابع

۱. آقا بزرگ تهرانی، محمد محسن، طبقات اعلام الشیعه، الکرام البرره؛ چاپ دوم، مشهد: دارالمرتضی، ۱۴۰۴ ق.
۲. ———، طبقات اعلام الشیعه، نقباء البشر، چاپ دوم، مشهد: دارالمرتضی، ۱۴۰۴ ق.
۳. باقی، عماد الدین، «آیه الله سید مرتضی پسندیده به روایت اسناد ساواک»؛ ۱۳۸۰ ش، شرق، س ۲، ش ۴۹۱ (۲ خرداد ۱۳۸۴ ش).
۴. الاعرجی، جعفر، مناهل الضرب، تحقیق مهدی رجایی، الطبعة الاولى، قم، مکتبه آیه الله العظمی المرعشی النجفی، ۱۳۷۷ ش.
۵. ابن بابویه، منتجب الدین، تحقیق عبدالعزیز طباطبایی، فهرست اسماء علماء الشیعه و مصنفهم، قم، مجمع الذخائر الاسلامیه، ۱۴۰۴ ق.
۶. ابن خلکان، احمد بن محمد، وفيات الاعیان، تحقیق احسان عباس، قم، شریف رضی، ۱۳۶۴ ش.
۷. ابن شدقم حسینی، ضامن بن شدقم، تحقیق کامل سلیمان الجبوری، تحفة الازهار وزلال الانهار فی نسب ابناء الائمة الاطهار، چاپ اول، تهران، دفتر نشر میراث مکتوب، آینه میراث، ۱۳۷۸ ش.
۸. ابن عنبه، احمد بن حسنی، عمدة الطالب فی انساب آل ابی طالب، تحقیق مهدی رجائی، قم، مکتبه آیه الله المرعشی، ۱۴۲۵ ق.
۹. اصفهانی، حبیب، تذکره خط و خطاطان، ترجمه رحیم چاووش اکبری، چاپ اول، تهران، کتابخانه مستوفی، ۱۳۶۹ ش.
۱۰. اعتماد السلطنه، محمد حسن، تاریخ منتظم ناصری، تصحیح محمد اسماعیل رضوانی، تهران، دنیای کتاب، ۱۳۶۴ ش.
۱۱. ———، المآثر و الآثار، تهران، دارالطباعه، ۱۳۰۶ ق (افست از روی چاپ سنگی).
۱۲. ———، مطلع الشمس، به اهتمام تیمور برهان لیمودهی، تهران، فرهنگ سرا، ۱۳۶۲ ش، (۳ جلد در ۲ جلد).
۱۳. اعلمی، محمد حسین، منار الهدی فی الانساب، تحقیق احمد حائری، قم، مکتبه آیه الله المرعشی، ۱۳۸۱ ش.
۱۴. امین، محسن، اعیان الشیعه، بیروت، دارالتعارف، ۱۴۰۳ ق.
۱۵. بامداد، مهدی، شرح حال رجال ایران، تهران، زوار، ۱۳۷۸ ش.
۱۶. پاپلی یزدی، محمد حسین، فرهنگ آبادی ها و مکان های مذهبی کشور، مشهد، بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۶۷ ش.
۱۷. پندی، کیوان، رشت در آینه تاریخ، رشت، کتیبه گیل، ۱۳۸۷ ش.

۱۸. سعیدی زاده، رسول، «تحقیقی درباره طالقان و اجداد آیه الله سید محمود طالقانی»، تاریخ معاصر ایران، س ۱۴، ش ۵۵.
۱۹. ترابی طباطبائی، جمال، نسب نامه شاخه ای از طباطبایی های تبریز، تبریز، سازمان اسناد ایران، مدیریت شمال غرب، ۱۳۷۶ ش.
۲۰. الجبوری، کامل سلیمان، الروض المعطار فی تشجیر تحفة الازهار، چاپ اول، تهران، دفتر نشر میراث مکتوب، آینه میراث، ۱۴۲۰ ق.
۲۱. جزایری، محمد، شجره مبارکه یا برگی از تاریخ خوزستان، اهواز، نگارین، بی تا.
۲۲. جعفری، عباس، گیتاشناسی ایران، تهران، مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی، ۱۳۷۹ ش.
۲۳. جلالی، غلامرضا، «فقاها و درایت»، نگاه حوزه، شماره ۲، ص ۹-۱۱.
۲۴. جمعی از پژوهشگران حوزه علمیه قم، گلشن ابرار، چاپ سوم، قم، مؤلف، ۱۴۱۴ ق.
۲۵. جواهرکلام، عبدالحسین، تربت پاکان قم، شرح حال مدفونین در سرزمین قم، قم، انصاریان، ۱۳۸۲ ش.
۲۶. گروه نویسندگان، چهره ای پرفروغ از مشعل داران اسلام و فقاها و انقلاب، چاپ اول، مشهد، مؤسسه تحقیقاتی و انتشاراتی امام امیرالمؤمنین علیه السلام، ۱۳۶۴ ش.
۲۷. حاتمی، محمد، میراث سبز، مشهد، سگال، ۱۳۷۹ ش.
۲۸. حداد عادل، غلامعلی، و دیگران، دانشنامه جهان اسلام، تهران، بنیاد دایرة المعارف اسلامی، ۱۳۷۵ ش.
۲۹. حر عاملی، محمد بن الحسن، امل الامل، تحقیق احمد حسینی، قم، دارالکتاب الاسلامی، ۱۳۶۲ ش.
۳۰. حرز الدین، محمد، معارف الرجال فی تراجم العلماء و الادباء، قم، کتابخانه آیه الله مرعشی، ۱۴۰۵ ق.
۳۱. حسینی اشکوری، سید احمد، تراجم الرجال، قم، دلیل ما، ۱۳۸۰ ش.
۳۲. حسینی فسایی، حسن، فارس نامه ناصری، تصحیح منصور رستگار فسایی، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۸ ش.
۳۳. خاتون آبادی، حسین، اغصان طیبه، مشهد، کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی (نسخه خطی).
۳۴. خراسانی، محمد هاشم، منتخب التواریخ، تصحیح حبیب الله بیاتی، علمی، بی تا.
۳۵. خسرو شاهی، هادی، مشکاة المصابیح فی التعادل و التراجیح، قم، کنگره بزرگداشت دوستمین سالگرد میلاد شیخ انصاری، ۱۳۷۳ ش.
۳۶. خوانساری، محمد باقر، روضات الجنات فی احوال العلماء و السادات، قم، اسماعیلیان،

- ۱۳۵۱ ش.
۳۷. دهخدا، علی اکبر، به کوشش هیئت مؤلفان، لغت نامه دهخدا، چاپ اول از دوره جدید، تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۳ ش.
۳۸. دیوان بیگی شیرازی، احمد، حدیقه الشعراء، تصحیح عبدالحسن نوایی، تهران، ۱۳۶۸-۱۳۶۴ ش.
۳۹. رضوی، محمد باقر، شجره طیبه، تصحیح محمد تقی مدرّس رضوی، بازرگری مهدی سیدی، چاپ اول، مشهد، آهنگ قلم، ۱۳۸۴ ش.
۴۰. _____، شجره طیبه، به اهتمام محمد تقی مدرّس رضوی، تهران، چاپخانه حیدری، ۱۳۵۲ ش.
۴۱. روضاتی، محمد علی، جامع الانساب، اصفهان، چاپخانه جاوید، ۱۳۷۶ ق.
۴۲. ریحان یزدی، علی رضا، آئینه دانشوران، مقدمه و تعلیقات ناصر باقری بیدهندی، قم، کتابخانه آیه الله مرعشی، ۱۳۷۲ ش.
۴۳. سیوطی، جلال الدین، تاریخ الخلفاء، چاپ اول، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۴۰۸ ق.
۴۴. شریف رازی، محمد، گنجینه دانشمندان، قم، مؤلف، ۱۳۷۰ ش.
۴۵. صدرحاج سید جوادی، احمد و دیگران، دایرة المعارف تشیع، تهران، انتشارات شهید سعید محبی، ۱۳۷۵ ش.
۴۶. عظیمی، عبدالعلی، شجره نامه و نسب نامه سادات مرعشی یزد و فارس، شیراز، مؤلف، ۱۳۷۵ ش.
۴۷. غضنفری، حسین، «امامزاده قاسم جاپلق لرستان»، میراث فرهنگی، ش ۸ و ۹، (بهار و تابستان ۱۳۷۲ ش)، ص ۴۱-۴۲.
۴۸. کیایی گیلانی، اشرف الدین، سراج الانساب، به اهتمام مهدی رجایی، قم، کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی، ۱۴۰۹ ق.
۴۹. گدار، آندره، آثار ایران، ترجمه ابوالحسن سروقد مقدم، مشهد، بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۶۵ ش.
۵۰. محمد بن مکرم معروف به ابن منظور، لسان العرب، الطبعة الاولى، قم، ادب الحوزه، ۱۴۰۵ ق / ۱۳۶۳ ش.
۵۱. مدرّس تبریزی، محمد علی، ریحانة الادب، چاپ چهارم، تهران، خیام، ۱۳۷۴ ش.
۵۲. مدرّس رضوی، عبد الرحمان، تاریخ علماء خراسان، مشهد، دیانت، ۱۳۴۱ ش.
۵۳. مرعشی، ظهیرالدین، تاریخ طبرستان و رویان و مازندران، به اهتمام عباس شایان، تهران، چاپخانه فردوسی، ۱۳۳۳ ش.
۵۴. مرعشی، علی اکبر، خاندان مرعشی در ایران، بی جا، ترمه، ۱۳۷۶ ش.

۵۵. معلم حبیب آبادی، محمد علی، مکارم الآثار، اصفهان، انجمن کتابخانه های عمومی اصفهان، ۱۳۶۲-۱۳۷۴ ش.
۵۶. موسوی بجنوردی، محمد کاظم و دیگران، دایرة المعارف بزرگ اسلامی، تهران، مرکز دایرة المعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۶۷-۱۳۸۰ ش.
۵۷. موسوی صفوی (خلخالی زاده)، فاضل علی شاه، الشجرة الطیبه، قم، مؤلف، ۱۴۱۴ ق.
۵۸. مولانا بروجردی، غلام رضا، تاریخ بروجرد، تهران، صدر، ۱۳۵۳ ش.
۵۹. میلانی، محمد علی، حیاة آية الله العظمی السید محمد هادی الحسینی الميلانی، مشهد، بی نا.
۶۰. نصرآبادی، محمد طاهر، تذکره نصرآبادی، به اهتمام وحید دستگردی، تهران، کتابفروشی فروغی، بی تا.
۶۱. «نجوم امت (مرحوم آية الله العظمی حاج سید احمد زنجانی)»، نور علم، خرداد ۱۳۶۷ ش، ش ۲۶، ص ۱۱۲-۱۳۳.
۶۲. هاشمی، محمد قاسم، تاریخ پانصد ساله خاندان شهرستانی، چاپ اول، اصفهان، انتشارات روح الله، ۱۳۸۱ ش.
۶۳. هدایت خویی، محسن، زعماء الشيعة فی تراجم عدة من فقهاء الشريعة، مشهد، کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی (نسخه فتوکپی از روی نسخه خطی).
۶۴. سعیدی زاده، رسول، «دو مشجره از خاندان های سادات موسوی رشت»، سواد اعظم، www.sawad-azam.persianblog.ir، ۱۳۹۱/۱۱/۸.
۶۵. _____، «آية الله سید مجتبی رودباری»، شهر باران، www.shahre-baran.blogfa.com، ۱۳۸۹/۳/۱۹.
۶۶. سواد اعظم.
۶۷. شهر باران.
۶۸. «مرعشی»، ویکی پدیا، (دانشنامه آزاد)، www.fa.wikipedia.org.